

Türkiýäniň ýer yranmalar taryhy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

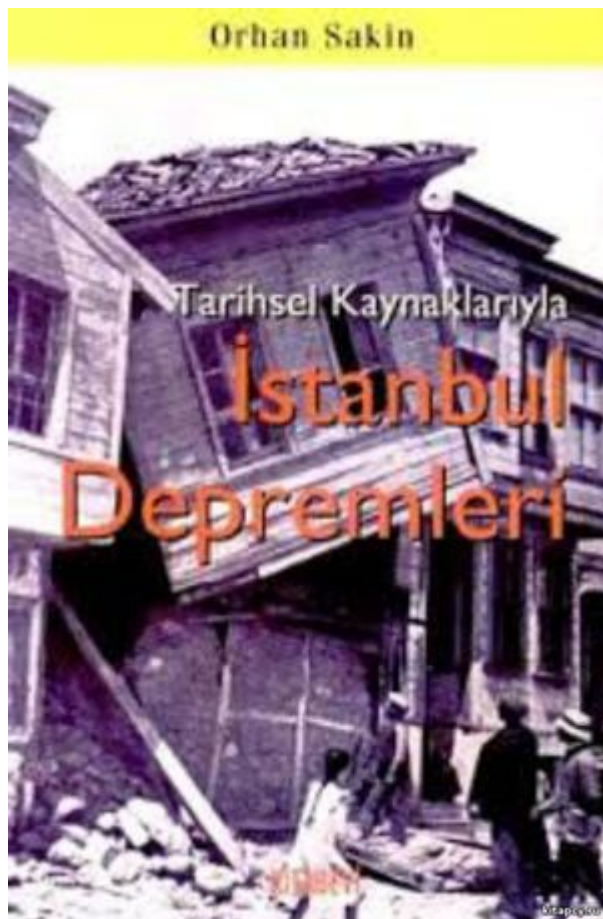
Türkiýäniň ýer yranmalar taryhy TÜRKIÝÄNİŇ ÝER YRANMALAR TARYHY

Türkiýede XV asyrdan bäri ýigrimiden gowrak 7 balldan geçen güýçli ýer yranmalary bolup geçdi.

Türkiýäniň ýerleşen ýerinde XV asyrdan bäri dürli döwürlerde 7 ball we ondanam uly magnitudada 25 gezek ýer yrandy.

Seýsmiki taýdan örän hereketli ýurt bolan Türkiýe Ýewraziýa-Arabystan-Afrika çatrygynda ýerleşýär. Türkiýe çäkleri Demirgazyk Anadoly, Gündogar Anadoly, Günbatar Anadoly jaýryk (razlom) halkalarynyň kesişýän seýsmiki guşagynda oturýar.

Hünärmenler «Türkiýäniň ilatynyň 60%-a golaýynyň hereket edýän we zyýan berip biljek seýsmiki zonalaryň üstünde oturandygyny» aýdýar. Şol sebäpli-de, Türkiýedäki binalaryň şäher gurluşyk maksatnamasynyň çäginde sarsgyna çydamly gurmak göz önüne tutulýar.

«Anadolu Ajansi» habarlar gullugynyň işgäriniň taýýarlan maglumatlaryna görä, hünärmenler beýikligi 7 gat we şondan ýokary gatly jaýlary ýer köp yranýan ýerlerde gurmak howply.

Şunuň bilen baglanyşykly 1509-njy ýylyň 10-njy sentýabrynda Stambul ýer yranmasy (7.2 ball), 1653-nji ýylyb 23-nji fewralynda Gündogar Izmir ýer yranmasy (7.5 ball), 1668-nji ýylyň 17-nji awgustynda Anadoly ýer yranmasy (8 ball), 1688-nji ýylyň 10-njy iýulybda Izmir ýer yranmasy (7 ball), 1881-nji ýylyň 3-nji aprelinde Sakyz adasy ýer yranmasy (7.3 ball), 1894-nji ýylyň 10-njy iýulynda Stambuk ýer yranmasy (7 ball) bolup geçdi.

1900-1939-njy ýyllar aralagynda bolsa, 1912-nji ýylyň 9-njy awgustynda Mürefte ýer yranmasy (7.3 ball), 1919-njy ýylyň 18-nji noýabrynda Aýwalyk ýer yranmasy (7 ball), 1930-njy ýylyň 7-nji maýynda Hakkari ýer yranmasy emele geldi.

1939-2018-nji ýyllar aralygynda Erzinjan, Erbaa, Ladik,

Gerede, Ýeniye, Fethiye, Abant, Manýas, Gediz, Muradiye, Izmit, Düzje, Wan ýer yranmalary bolup geçdi.

1939-2018-nji ýyllar aralygynda 7 balldan geçýän jemi 14 ýer yranmasy bolup geçdi.

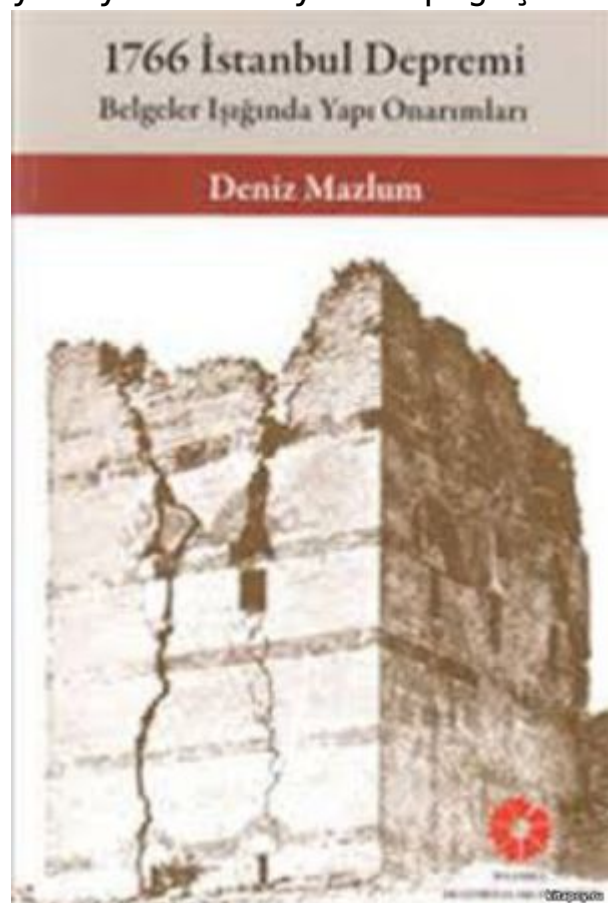
Ilkinji bilen 1939-njy ýyň 27-nji dekabryndaky Erzinjan ýer yranmasynda (7.9 ball) 33 müňe golaý adam öldi, 100 müň adam ýaralandy, 116 müňe golaý jaý ýykyldy. Erzinjan ýer yranmasy dünýä boýunça bolup geçen iň uly ýer yranmalarynyň biri hasaplanýar.

Bu ýer yranmasy Türkiýäniň çäklerinde bolup geçen iň uly sarsygyndy. Şu ýer yranmasy bilen birlikde ilkinji gezek Demirgazyk Anadoly jaýryk (razlom) halkasynyň bardygy aňsryldy we Türkiýede seýsmiki meseleleriň üstünde durlup başlandy.

Tokat Erbaada 1942-nji ýylda bolan ýer yranmasynda (7 ball) 3 müň adam gurban boldy.

Samsunyň Ladik etrabyňyň golaýynda 1943-nji ýylyň 26-njy noýabrynda bolup geçen ýer yranmasynda (7.2 ball) 4 müň adam gurban boldy, müňlerçe adam ýaralandy, jaýlaryň 75%-i ýykyldy.

Bolu Geredede 1944-nji ýylda (7.5 ball), Çanakkale Ýenijede 1953-nji ýylda (7.2 ball), Mugla Fethiýede we Bolu Abantda 1957-nji ýylda (7.1 ball), Manýasda 1964-nji ýylda (7 ball) ýer yranmalary bolup geçdi.

- **Türkiýäniň taryhynyň iň uly ýer yranmasynyň biri – Warty**

Muşuň Warty etrabynda 1966-njy ýylyň 19-njy awgustynda güýçli ýer yranmasy (6.9 ball) bolup geçdi. Bu ýer yranmasy ýurduň taryhynda uly ýitgilere getiren tebigy betbagtlyklaryň biri hökmünde ýatlanýar.

Şol ýylyň dowamynda Wartoda iki gezek ýer titredi. Birinjisi 7-nji martda 14 adamyň ölümi we 75 adamyň ýaralanmagy, ikinjisi bolsa 19 awgustda 2 müň 394 adamyň ölümi we 1500-e golaý adamyňam ýaralanmagy bilen soňlandy.

Has soňra 1967-nji ýylda Mudurnuda (7.2 ball, 1970-nji ýylda Gedizde (7.2 ball) ýer titredi.

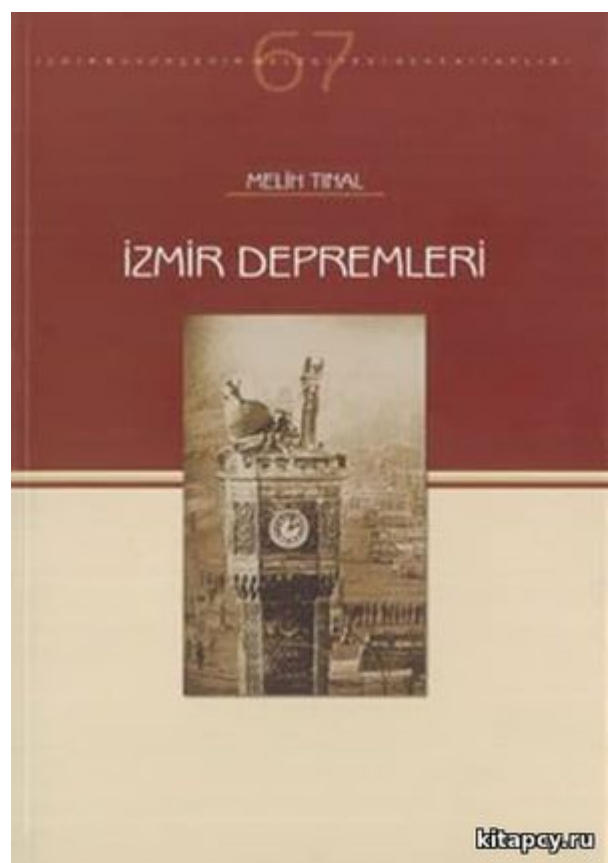

- **Muradiýe ýer yranmasy**

Wanyň Muradiýe etrabynda 1976-njy ýylyň 24-nji noýabrynda bolan ýer yranmasynda (7.5 ball) aradan çykanlaryň yzy bilen -17 gradusa ýeten aňzakly sowuk zerarly doňup ölenleriňem hetdi-hasaby bolmady.

Sebitiň 1939-njy ýyldaky Erzinjan ýer titremesinden soň iň güýçli ýer titremesi hökmünde hasaba alynan Muradiýe ýer yranmasynda 3 müň 840 adam gurban boldy, 500-e golaý adam

ýaralandy, 10 müň bina zaýalandy.

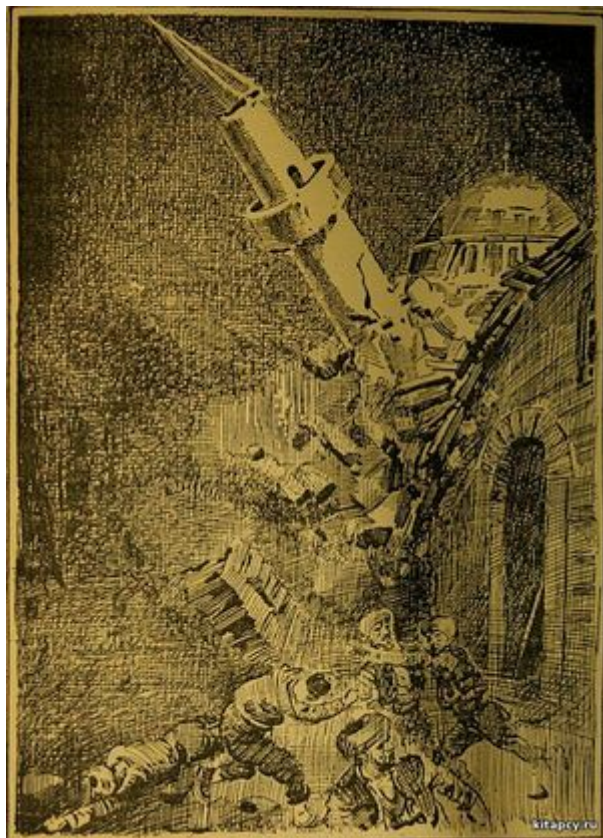
- **45 sekunt dowam eden Göljük ýer yranmasy**

Kojaeli Göljükde 1999-njy ýylyň 17-nji awgustyndaky ýer yranmasynda (7.4 ball) köp möçberde adam we mal pidalary boldy.

45 sekunt çemesi dowam eden we Türkiýäniň ýer yranma taryhynda «iň uly ýer titremesi» hökmünde hasaba alynan Göljük ýer yranmasy tutuş Marmara sebitiniň, ýagny, Ankaradan Izmire çenli aralykda duýuldy.

Ýykgynçylykly sarsgyn Kojaeli, Göljük, Düzje, Sakarýa, Stambul, Ýalowa welaýatlarynda köp sanly adam we mal pidalaryna getirdi.

Resmi maglumatlar 17 müň 118 adamyň ölendigini, 25 müňe golaý adamyňam ýaralanandygyny mälim etdi. Ýer yranmasyndan iň köp zyýan çeken Kojaelide 9 müň 477 adam gurban boldy, 9 müň 881 adamam ýaralandy.

- **7,2 ball magnitudaly Düzje ýer yranmasy**

Düzjede 1999-njy ýylyň 12-nji noýabrynda bolan ýer yranmasy (7.2 ball) 30 sekuntlap dowam etdi. Birnäçe welaýata täsirini ýetiren ýer yranmasy Ukrainadanam bildirdi. Şol ýer yranmasynda 894 adam gurban boldy, 2 müň 679 adam ýaralandy, müňlerçe adam öýsüz galdy.

Düzjäniň Tebigy betbagtçylyk we gyssagly ýagdaý müdirliginiň berýän maglumatlaryna görä, 1999-njy ýyldaky ýer yranmalarynda Düzje boýunça 16 müň 666 ýaşayyş jaýy, 3 müň 837 edara binasy zaýalandy, 10 müň 968 ýaşayyş jaýy bilen 2 müň 573 edara binasyna orta derejeli, 13 müň 70 ýaşayyş jaýy bilen 1606 edara binasyna bolsa ýeňil derejeli şikes ýetendigi anyklandy.

- **25 sekunt dowam eden Wan ýer yranmasy**

Episentri Wan welaýatynyň Tabanly etrabynda bolan 2011-nji ýylyň 23-nji oktýabrynda bolan ýer yranmasy (7.2 ball) 25 sekunt dowam etdi we 601 adam öldi. Halas ediş işlerine ýurduň içinden 140 topar 4 müň 418 adam bilen gatnaşdy. Daşary ýurtlardanam 10 ýurt 12 topar bilen olara kömek berdi.

Wan 2011-nji ýylyň 9-njy noýabrynda sagat 21:23-de uly ýer yranmasy (5.6 ball) boldy. Episentri Edremit welaýatynda bolan ýer yranmasynda iki otel bilen birlikde 25 bina ýykyldy.

Umuman aýdanda, Türkiýäniň ýerleşen ýerinde XV asyrdan bäri dürli döwürlerde 7 balla ýeten we geçen yranmalarynyň 25-i bolup geçdi. Türkiýe iň soňky gezek 2023-nji ýylyň 6-njy fewralynda Kahramanmaraşda bolup geçen iki ýer yranmasy (7,7 we 7,6 ball) bilen sarsdy.

@ Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy. Taryhy makalalar